

Абдулфатхор Огулӣ

Д И Р Ш О Д

«Тешгуфтор»

Душанбе-2018

Пеишгуфтор

Бисмиллаҳир раҳманир раҳийм

Алҳамду лиллаҳил-лазий анзала ала абдиҳил китаба ва лам яҷбал лаҳу ивачан вас-салату вас-салому ала хотами русулиҳи ва афзали мубаллиғий рисалатиҳи муҳаммадин ва алиҳи ва асҳабиҳит-тоҳирийн.

Ҳамду санои бепоён махсуси Илоҳест, ки мустаҷмеи ҷамии сифоти камолия ва маъбуди ҳамаи халоиқ ва ашрафи коинот аст. Ва дуруду таҳийят бод бар хатми русул ва қутби олами имкон Муҳаммад Мустафо.

Ва аммо баъд: Аллоҳ таоло инсонро билқувва нотик ва мутафаккир офаридааст. Ва аз ин хилқат ва сиришти билқувва нотик будани ӯ дар Қуръон таҳти сураи Раҳмон, ояти 1 - 4 чунин хабар медиҳад:

«Арраҳман. Алламал қуръан. Халақал инсан. Алламаҳул баян».

Аллоҳи раҳмон. Таълим дод Қуръонро. Хилқат бахшид инсонро. Таълим дод ба ӯ баёнро.

Аз он ҷо, ки ин сура баёнғари анвои неъматҳо ва мавоҳиби Илоҳӣ аст, лизо бо вожаи муқаддаси «**раҳмон**», ки рамзе аз раҳмати восеи ӯст, оғоз мекунад, чун сифати раҳмонияти ӯ сабаби густариниши дастурхони неъматҳо аст.

Ва ба ин тартиб пурарзиштарин неъматро «**таълими Қуръон**» муаррифӣ мекунад, зеро он сарчашмаи ҳамаи мавоҳиб ва василаи вусул ба ҳар неъмату баҳрағирӣ аз тамоми ниами моддӣ ва маънавӣ аст. Ва ҷолиб ин ки баёни «**таълими Қуръон**»-ро, ҳатто қабл аз масъалаи «**хилқати инсон**» ва «**таълими баён**» зикр кардааст, дар ҳоле ки аз назари тартиби табиӣ нахуст ишора ба масъалаи «**хилқати инсон**» мекард ва баъд «**таълими баён**» ва сипас «**таълими Қуръон**» мефармуд, яъне чунин бояд меғуфт: «**Аллоҳи раҳмон инсонро офарид ва қудрати баён ато кард ва Қуръонро ба ӯ таълим дод**», аммо азамати Қуръон эҷоб кардааст, ки нахуст аз Қуръон суҳан бигӯяд.

➤ Азамати Қуръон:

Китоби Қуръон муътабартарин манбаи маорифи исломӣ ва муъҷизаи ҷовидонаи Илоҳӣ аст. Танҳо китоби осмоние аст, ки аз таҳриф масвун монда ва башар аз овардани ҳатто як сураи кӯчик ҳамонанди он очизу нотавон аст. Саросар нуру равшаной аст. Зомини саодату сарчашмаи ҳидоят аст. Сар то сар шифо ва раҳмат аст. Ҳақиқати тобноке аст, ки аз сӯи Аллоҳ нозил шудааст. Ва масвунияти он ошкоро тазмин гаштааст. Баёнғари ҳамаи боядҳо ва набоядҳо ва кушояндаи тамоми гиреҳҳо аст. Ин китоб дар воқеияти худ дар чунон мартабаи олий мақом гирифтааст, ки Аллоҳ аз он ба азамат ёд мекунад. Ва сақил будани онро ёдовар мешавад ва ҳамчунин осон будани онро бар қалбҳои тоҳира гӯшзад мекунад. Шигифтовар он аст, ки ин шаҷараи таййиба зеботарин сухан аст, чунон зебост, ки бозхониҳои пай дар пайи он аз ҳаловат ва ҷозибияташ намекоҳад ва инсонии моддиро дар ҷаҳоне аз маънавиёт ва ҷовидонагӣ раҳнамун месозад ва симои зиндагии тоҳиру покизаро ба инсон менамоёнад.

Дар сояи пурбаракати ин амонати муқаддаси Илоҳӣ ва дар партави амал ба қавонину дастурҳои ҳаётбахши он ҷомеаи исломӣ тавонистааст, ки дар муддати андаке нимае аз ҷаҳонро ба тасхири хеш дароварад ва даврони тиллоии тамаддуни башарии он замонро бунёд кунад. Танҳо ба баракати ин китоби муборак буд, ки торихи тамаддуни исломӣ яке аз шукуҳмандтарин ва ифтихоромезтарин мароҳили торихи тамаддуни башарӣ ном бигирад.

То он замон, ки ин машғали фуруғони ҳидоят фаро роҳи ҷомеаи исломӣ қарор дошт азамату қудрат ва ҳамаи арзишҳои волоии инсонӣ дар ихтиёри мусалмонон қарор дошт ва аз он ҳангоме, ки аз саҳнаи зиндагии мусалмонон оҳиста-оҳиста канорзада шуд, иззату азамати иқтидори онон рӯ ба инҳитот ва пасти кашонда шуд.

Бидуни тардид иллоти асосии инҳитоту ақабмондагии мусалмононро бояд дар пушт кардани онон ба «Қуръон» донист. Агар ин китоби муқаддас ва ин ганчинаи гаронбаҳо дар ихтиёри мусалмонон пайваста қарор мегирифт, тамоми оламро тасхири хеш месохтанд.

Мутаассифона шинохти мо ва ҳатто бисёри аз толибилмон нисбат ба Қуръон андаку ночиз аст ва ин китоби пурбаракат он гуна ки шоистаи ўст, ҷойгоҳи худро дар миёни ҷомеаи исломӣ пайдо накардааст.

Расули акрам (с) дар азамати ин китоби осмонӣ чунин фармудаанд:

«Изил-табасат алайкумул фитану кақитаъил лайлил-музлими фаъалайкум билқуръан. Фаиннаҳу шафиун ва мушаффаъун ва маҳилун мусаддақун. Ва ман цаъалаҳу амáмаҳу қодаҳу илал қаннати ва ман цаъалаҳу халфаҳу сақаҳу илан-на́р. Ва ҳувад-далийлу ядуллу ала хайри сабийлин Ва лаҳу захрун ва батнун Заҳируҳу анийқун ва батинуҳу амийқун».

Ҳар гоҳ ихота намуд шуморо фитнаҳо чун шаби тор, пас бар шумоён аст, ки ба «Қуръон» рӯй оваред. Зеро шафоаташ пазируфта ва гузоришаш аз аъмоли бандагон тасдиқ шудааст. Ҳар ки «Қуръон»-ро пешвои худ қарор бидиҳад, ўро ба қаннаташ барад ва ҳар ки онро пушти сар андозад, ба дўзахаш кашонад. Раҳнамое аст, ки инсонро ба беҳтарин роҳҳо роҳнамоӣ кунад. Ва «Қуръон» зоҳир ва ботине дорад. Зоҳираш қилваю зебой дорад ва ботинаш жарфу амиқ аст.

Ва аз Ҳазрати Амиралмуъминин (а) чунин ривояте расидааст: «Аллоҳ таоло дар Қуръон таҷаллӣ намудааст. Аллоҳ нури осмонҳо ва замин аст, ба ин маъно, ки он чӣ дар осмонҳо ва замин зоҳир шудааст, ҳамагӣ қилваҳое аз асмоъ ва авсофи Ўст. Ва Қуръон низ қилвае аз асмоъ ва авсофи Ўст, пас ин Қуръон дар ҳақиқат нозилае аз асмоъ ва авсофи Аллоҳ аст».

Ва Қуръон низ худ тасреҳ дорад, ки он танзилшуда аз Илоҳе, ки раҳмону раҳиму ҳакиму ҳамид ва азизу алиму рабби оламин аст.

Ва Аллоҳ таоло ин каломи осмониро бо лисони арабии мубин чунин тавсиф мефармояд:

1. «Ва анзалнаҳу илайкум **нўран** мубийна» (Сураи Нисо, ояти 174).
2. «Ва бил ҳаққи анзалнаҳу ва бил **ҳаққи** назала» (Сураи Исроъ, ояти 105).
3. «Ва нуназзилу минал қурани ма ҳува **шифáун** ва **раҳмаҳ**» (Сураи Исроъ, 1).
4. «Ва анзална алайкал китаба **тибьянан** ликулли шайъ» (Сураи Наҳл, ... 89).
5. «Инна наҳну назалназ-**зикра** ва инна лаҳу лаҳафизўн» (Сураи Ҳичр, ояти 9).
6. «Ва лақад атайнака сабъан ... вал қуранал **азийм**» (Сураи Ҳичр, ояти 87).
7. «Ва лақад атайнака сабъан минал **масáний**» (Сураи Ҳичр, ояти 87).
8. «Инна санулқий алайка қавлан **сақийл**» (Сураи Музаммил, ояти 5).
9. «Ва лақад **яссарнал** қуръана **лиззикр**» (Сураи Қамар, ояти 17).
10. «Аллоҳу наззала **аҳсанал ҳадийс**» (Сураи Зумар, ояти 23).

Ва Қуръон ягона китобест, ки доир ба он Аллоҳ дар оғози сураи Иброҳим бар расулаш Муҳаммад Мустафо (с) чунин мефармояд:

«Китабун анзалнаҳу илайка литухриҷан-наса миназ-зулумати илан-нур».

Китобе нозил кардем ба сӯи ту, то ин ки берун оварад инсонҳоро аз зулумоту торикиҳо ба сӯи нуру равшаной.

Ва дар сураи Юнус, ояи 57-58 чунин тазаккур мефармояд:

«Я аюҳан-насу қад қааткум мавъизатун мин раббикум ва шифаун лимá фис-судури ва ҳудан ва раҳматун лил-муъминийн. Кул бифазлил-лаҳи ва бираҳматиҳи фабиzáлика фал-яфраҳу ҳува хайрун мимма яҷмабу́н».

Эй мардум! Ба таҳқиқ омад барои шумо андарзу мавъизае аз сӯи Парвардигоратон ва шифоест бар он чӣ дар садрҳо ва қалбҳои шумост ва ҳидояту раҳматест хосс барои муъминон. Бигӯ, ба фазли Илоҳӣ ва раҳмати Ӯ пас шодмон шаванд, ки он беҳтару муфидтар аз сарватест, ки чамъ мекунанд.

Дар воқеъ ояти фавқ чаҳор марҳала аз мароҳили тарбият ва такомули инсонро дар сояи Қуръон ташреҳ мекунад, ки муъҷиза будани онро ошкоро баён кардааст:

1. Қуръон мавъиза ва андарзест, ки инсонро пайваста тазаккур медиҳад.
2. Қуръон шифои қалбҳост, ки сифоти зиштро аз судур берун месозад.
3. Қуръон ҳидоят ва раҳнамоест, ки нури ҳидоятро дурахшон мекунад.
4. Қуръон машмули раҳмату неъмат нисбат бар муъминон мебошад.

Дар пазируфтани андарзу мавъизаи Қуръон ва тазкияи нафсу таслимияти қалб ва дарёфти роҳи ҳидоят, башар метавонад марҳала ба марҳала боло биравад ва такомули хешро дарёфт намуда машмули раҳмати Илоҳӣ гардад ва тамоми асмоъро, ки ба Ҳазрати Одам (а) таълим дода буд (чуноне ки дар сураи Бақара, ояи 31 хабар медиҳад), насиби ӯ низ хоҳад шуд, ки он раҳмат ва неъмат Илоҳӣ нисбат ба бандагони муттақин аст ва бо воситаи ин неъмату таълим аст, ки башар метавонад аз исмҳои бемусаммо (ибодати бечо) парҳез намояд.

Таҳти сураи Юсуф, ояти 40 ҳангоми дар зиндон будани Юсуф (а) ба маҳбусон чунин фармудааст:

«Мá таъбудúна мин дúниҳий иллá асмáун саммайтумúҳá антум ва áбáукум мá анзала-лоҳу бихá мин султон. Инил-ҳукму иллá лиллáҳ. Амара аллá таъбудú иллá ийях. Зáликад-дийнул қаййиму ва лáкинна аксаран-наси лá яаъламúн».

Он чиро, ки мепарастед аз ғайри Ў, нест магар номҳое, ки исм гузоштаед онҳоро (алфози бемаъноро) худатон ва падаронатон; нозил накардааст Аллоҳ ба он аз салтанате (яъне ҳеҷ нишонаи улухият дар он маъбудони ботили шумоён наниҳодааст). Ҳамоно ҳукмфармой хосси Аллоҳ аст. Амр кардааст, то ин ки танҳо Ўро ибодат кунем. Ин аст дини қоиму муҳкам ва локин бештари мардум (ба ин ҳақиқат) огоҳӣ надоранд.

Наздик ба ҳамин мазмун аз забони Худ (а) низ дар сураи Аъроф, ояи 71 ишорае фармудааст ва ҳамчунин аз лисони мубораки Расули ақрам (с) дар сураи Начм, ояи 23 таъкид шудааст, ки мо аз асмои бемусаммо, ки худ ном гузоштаем, парҳез намоем ва пайрави Қуръон бошем, ки танҳо он баёнкунандаи асмои воқеӣ ва ҷилвагари мусаммо ва масодиқ хеш аст.

Бо бархӯрди мароҳили тарбиятии Қуръон аст, ки башар метавонад дарки саҳеҳро ба даст оварда аз он бархӯрдор гардад ва ҳамчунин аз:

1. **Ибороти қуръонӣ** - ки барои оммаи мардум аст,
2. **Ишороти қуръонӣ** - ки барои хавоси мардум аст,
3. **Латофати қуръонӣ** - ки барои авлиёи Илоҳӣ аст,

истифода намуда роҳи солими сайру сулуки диндориро тай намоянд.

Ва бояд бидонем, ки бидуни тардиде китоби ҳидоят, танҳо Қуръон аст, зеро Аллоҳи меҳрубон дар оғози сураи Бақара чунин хабар додааст:

*«Зáликал китáбу лá райба фийҳи ҳудал-лил муттақийн.
Аллазийна юъминúна бил-ғайби ва юқиймунас-салáта ...».*

Он (Қуръон) ягона китобест, ки бидуни шакку тардиде ҳидоятгари муттақин аст, ончунон касоне, ки ба олами ғайб имон доранд ва дар баробари азамати Ў пайваста сари таъзим фуруд меоваранд

Ва аммо доир ба дарки саҳеҳи маонии оёти қуръонӣ мутафаккирон муътақиданд, ки он мутаваққиф бар муқаддамоте аст ва ўҳдадори он «**улуми қуръонӣ**» ва «**улуми адабӣ**» мебошад, ки иборат аз улуме чун: «**луғат**», «**сарф**», «**наҳв**», «**балоғат**», «**мантиқ**», «**усул**», «**фалсафа**» ва «**ирфон**» аст.

Ва донишмандони ин фунуни мазкур барои андешамандон ва муфассирони оёти қуръонӣ як амри зарурӣ ва илзомӣ аст, то ба дарки саҳеҳ аз оёти Қуръон бо иноят ва тавфиқи Илоҳӣ ноил шаванд.

Ба ин хотир барои дарки саҳеҳ ва дарёфти тасовири дақиқ аз маонии оёти қуръонӣ дар ин китоб мақсад гузошта шуд, ки дар ҳангоми ташреҳ ва тарҷамаву тафсири он тамоми ибъоди калима ҳамвора дар назар гирифта шавад, лизо ба тартиби зерин ташреҳ хоҳем кард:

1. Наҳуст аз «**илми луғат**» баҳс оғоз хоҳад шуд, то маонии аслии калима ошкор шуда ба забони форсӣ тарҷама гардад.
2. Сипас аз «**илми сарф**» баҳс хоҳад шуд, то асли реша ва иштиқоқи калима бо ҳамроҳи маонии истилоҳии он ба даст ояд.
3. Сипас аз «**илми наҳв**» баҳс идома хоҳад ёфт, то пас аз мураккаб шудани калимот ба маонии ҷумалоти он дастрасӣ пайдо гардад.
4. Сипас аз «**илми балоғат**» назар хоҳад шуд, зеро агар берун аз калом ба тариқи санъат ва маҷоз ишорае шуда бошад, он равшан гардад.
5. Сипас аз «**илми мантиқ**» баррасӣ хоҳад шуд, то масодиқи ҷузъи ва ё кулӣ будани калимот ва ибороти он ошкор гардад.
6. Сипас аз «**илми фалсафа**» баррасӣ хоҳад шуд, то ҳикмати воқеии калом аз ҷиҳати вучуди хоричӣ ва ё зеҳнӣ будани он равшан гардад.
7. Сипас аз «**илми усул**» ба тариқи мухтасар таҳқиқ идома хоҳад ёфт, то ҳукми воқеии калом истихроҷ ва истинбот шавад.
8. Ниҳоятан аз «**илми ирфон**» баҳс хоҳад шуд ва нуқоти назароте, ки аз ҷониби орифон иброз шуда бошад, он баён хоҳад шуд.

Бо чунин равише аст, ки ба тасовири амиқе аз «**иборот**», «**ишорот**», «**латоиф**» ва «**ҳақоик**»-и оёти қуръонӣ метавон дарёфтаҳоро дар зеҳни худ мучассам намуда ва аз дарки мафоҳими он баҳҷати ақлиро ба даст овард ва бо тариқи имони росеҳ қалбро музайян намуда аз мароҳили тарбиятии Қуръон бархӯрдор гашт ва дар ниҳоят бо ҳулуси нияту ибодат ризоияти Аллоҳро касб намуд.

➤ Забоншиносӣ:

Дар ин бахш пеш аз ҳама бояд тазакур дод, ки муҳимтарин василаи иртибот ва пояи ҳамаи ниҳодҳо ва сиришти иҷтимоии башарӣ «забон» аст. Ва он яке аз беҳтарин василаест, ки мо дар зиндагии рӯзмарраи худ барои эҷоди иртибот бо ҳамнавьони худ дар ихтиёр дорем, ки нахустин хусусияти он тавлиди асвот буда аз лисони инсон берун меояд ва калимотро ба вучуд меоварад.

Кашидани нафас ва роҳ рафтани ҳаракоти инсон натиҷаи корбурди табиии баъзе аз андомҳои бадан аст, ба мисли: қалб, шуш, пойҳо ва ғайра, аммо «забон» чунин нест, зеро барои он мавзӯи муайяну мунҳасире дар бадан вучуд надорад. Албатта дар илми «забоншиносӣ» суҳан аз аъзои гуфтор ба миён меояд, вале бояд донист, ки вазифаи аслии ҳар яке аз ин аъзо ва андомҳои бадан, ғайр аз эҷоди савт ба манзури баёни мафҳуми зеҳнӣ, чизи дигаре аст. Масалан даҳон барои ҷавидану хӯрдани ғазо ба кор меравад, забон барои ҷашидани лаззатҳои таом, сӯроҳии бинӣ барои нафас кашидан ва ҳамчунин дигар аъзои бадан низ ба ҳамин қарор аст, ҳатто он қисмати мағзи сар, ки онро маркази гуфтор ба шумор меоранд, бе гумон робитае бо забон дорад, аммо мусаллам нест, ки вазифаи аслии он «забон» бошад.

Бинобар ин бояд «забон»-ро аз сиришти иҷтимоӣ донист, ки ба хоҳири хилқати таквинӣ ва билқувва нотиқ будани инсон, аз он ҳамчун василаи иртибот дар миёни ҷомеаи башарӣ ба кор мебарад.

Лутфу марҳамате, ки Аллоҳ таоло нисбат ба хилқат ва сиришти инсон кардааст, ношӣ аз зиндагии иҷтимоӣ мебошад, ба ин хотир метавон гуфт, ки «забон» яке аз ниҳодҳои муҳимтарини иҷтимоӣ аст.

Дар ҳақиқат инсон ҳамчун ҳайвони маданияи биттабъ аст, яъне мавҷудест, ки ба ҳайъати иҷтимоӣ зист мекунад, ба ин хотир ҳар чӣ дар торих ба ақаб бингарем ҳаргиз инсонро дар вазъи зиндагии инфиродӣ намебинем. Пас ба роҳати метавон пай бурд, ки аз замони ташкили ҷомеа муҳимтарин амри зиндагии иҷтимоии башарӣ эҷоди иртибот бо ҳамнавьони худ будааст. Чун робитаи мустақим ва бевоситаи зеҳнҳо ба якдигар амри басте душвор аст, ночор барои ин манзур бояд василае ба кор барад. Ва муҳимтарин василаи иртиботи афроди башар ҳамеша «забон» будааст, вале албатта инсон ҷуз ин неъмат василаҳои дигаре ҳам дар ихтиёр дорад.

Назаре ба зиндагии иҷтимоии рӯзона нишон медиҳад, ки башар чи татбирҳои мухталиф ва мутааддидеро ба кор мебарад, то битавонад нияту мақсуди хешро ба ҳамнавбонаш бифаҳмонад ва аз нияту афкори онҳо огоҳӣ ёбад, лизо ба унвони абзор, ба мисли: сар, даст, чашм, абрӯ ва ғайра ба кор мегиранд, ки аз ҷумлаи василаҳои иртиботанд. Ҳамаи қарордодҳои иҷтимоӣ, ки «**НИҲОДИ ИҶТИМОӢ**» меноманд, ҳатто маросим, одоби муошират, издивоҷ, талоқ ва амсоли инҳо, ҳама аз фурӯоти зиндагии иҷтимоӣ буда ба манзури эҷоди иртибот бо ҳамдигар аст. Пас мадори зиндагии башар бар «**иртибот**» устувор аст.

Дар воқеъ агар аз ризоияти ғароизи фардӣ сарфи назар кунем, ҳар амреро гирифта аз алоими роҳнамоӣ, то ҳунарҳои зебоии сухан, метавон дар шумори абзори «**иртибот**» қарор дод.

Ниҳодҳои иҷтимоӣ дар ҳар ҷамоате аз ҷамъиятҳои башарӣ вучуд дорад, аммо лозим нест, ки шаклу вазифаҳои онҳо айнан яксон бошанд, ба ин хотир «забон» низ чунин аст, яъне вазифае, ки бар ўҳдаи худ дорад, ҳама ҷо яксон аст, аммо тариқи амали он дар ҳар ҷамоате бо ҷамъияти дигар ошкоро мутафовит аст, ба гунае, ки фақат дар миёни афроди ҷамоати муайян метавонад ба унвони васила вазифаи «**фаҳмидан**» ва «**фаҳмонидан**»-ро анҷом диҳад, лизо «**забон**» абзорест сохта шуда аз аломатҳо, ки дар ихтиёри аъзои ҳар ҷамоати башарӣ вазифае дорад.

Ба ин хотир метавон гуфт, ки «**нутқ**» ва «**баён**», ки дар истилоҳ ба он «**забон**» гуфта мешавад, яке аз бузурғтарин неъматҳои Илоҳӣ аст, ки таквинан ва билқувва ба кор гирифтани он, ба унвони абзор ва василаи иртибот дар сиришт ва хилқати башарӣ ниҳода шудааст ва он яке аз муассиртарин ниҳоди иҷтимоӣ аст, ки пояи ҳамаи сиришту хилқати инсонро ташкил медиҳад.

Пас «**забон**» василае аст, ки байни ҷамоати башарӣ вазифаи иртиботро анҷом медиҳад ва ба вучуд овардани калимот, ки барои сохтани «**аломат**» чун «**дол**» ва «**маддул**» ба воқеияти айни «**далолат**» мекунад. Ба ин ҷиҳат дар таърифи «**забон**» гуфтаанд: Забон - маҷмуае аз нишонаҳост, ки чун дастгоҳи мунсачим ва аз унсурҳои баҳампайваста ва муртабит ташкил шудааст. Дар он ҳар ҷузъ аз ҷузъи дигар вобаста гашта ҷамъан савтҳоро ба вучуд меорад, ки дар ниҳоят риштаи силсилавори каломро ташкил дода ҳангоми талафуз ҷабран дар замон ҷорӣ мегардад ва дорои як «**буъд**» мегардад, ки ба унвони вазъу қарордод ба маъно ва маддули худ ишорат мекунад.

Ва ҳангоми китобат савтҳои малфуз бар хати мустақим ҷараён пайдо намуда ва калимот ба мисли ҳалқаҳои занҷир пай дар пайи ҳам қарор гирифта ба китобат табдил мешаванд, ки ба ин тартиб калом аз «**замон**» ба «**макон**» интиқол ёфта ва дар натиҷа дорои ду «**буъд**» мегардад.

Аммо доир ба фасли мумаййизи алоими «**забон**» аз дигар аломаоти мавҷуд (ҳамчун алоими роҳнамоӣ ва алоими сойири ҷонварон) ҳаминро метавон гуфт, ки «**забон**» таҷзияи дугона дорад, яъне қобили тақсим ба аҷзо аст, бар хилофи нишонаҳои дигар. Ба иборати возеҳтар «**забон**» ҳамвора ба рӯи ду меҳвар ҳаракат мекунад, ки яке аз он меҳвари «**ҳамнишинӣ**» номида мешавад, ки муташаккил аз таквоҷҳо ва ҳарфҳои мавҷуд дар калом (чун нуни таъкид) аст ва дигаре меҳвари «**ҷонишинӣ**» аст, ки муташаккил аз умури ғоиб аз калом аст, чун эҳсосоти дарунии мутакаллим, ки ҳангоми таъкид маъноро ифода мекунад.

Ва ҳар чизе, ки бар чизи дигар ҷуз худаш далолат кунад ба он «**аломат**» гӯянд ва «**забон**» низ дорои чунин авсофе аст, лизо он маҷмӯае аз «**аломот**» аст, ки дар истилоҳ ба он «**калимот**» гуфта мешавад.

Вале ҳаминро дар ин ҷо бояд қайд кард, ки робитаи миёни «**аломат**» ва «**маъно**» ҳамеша бар ҳасби вазъу қарордод нест. Масалан, ҳар оқиле аз дидани тасвири кашидашудаи «**дарахт**» ба мафҳум ва мисдоқи он пай мебарад ва ҳол он, ки то саводи хондан надошта бошад (яъне қарордоди китобатро нашиносад) аз дидани калимаи навишташудаи «**дарахт**» ба «**мафҳум**» ва сипас ба «**мисдоқ**» пай намебарад. Бинобар ин аломотеро, ки инсон ба кор мегирад ба се навъ тақсим кардаанд:

- 1. Аломати тасвирӣ:** Нишонаест, ки миёни сурат ва мафҳуми он мушобихати айнӣ ва тақлидӣ дорад, ки фақат ба сабаби мушобихати зоҳирӣ метавон аз аввали ба дувумӣ пай бурд.
- 2. Аломати табиӣ:** Нишонаест, ки миёни сурат ва мафҳуми он робитаи тамосӣ дорад, ки ҳамон нишонаи ақлӣ ва табӣ аст. Ин робита аз мақулаи иллату маълул аст, ба мисли оташ иллат ва дуд маълули он ва ҳамчунин таб кардан иллат ва фарёд маълули он аст.
- 3. Аломати вазъӣ:** Нишонаест, ки миёни сурат ва мафҳуми он робитаи пайвастагӣ дорад, аммо он робита қарордодӣ аст, лизо бар мабнои қавоиди урфу одат ҷорӣ аст, на бар асоси мушобихати суварӣ ва ё вобастагии иллат ва маълул, ба мисли далолати лафзи китоб бар маънои китоби хорич аз зеҳн, лизо то байни мутакаллим ва сомеъ қарордод нашуда бошад, наметавон аз «**лафз**» ба «**маъно**» пай бурд.

Дар натиҷа метавон гуфт, ки далолати аломоти «**тасвири**» ва «**табиӣ**» назди ҳамаи чомеаи башари тақрибан яксон аст, яъне ба роҳати қобили дарк буда ниёз ба омӯзиш надорад, аммо чуноне, ки равшан аст, далолати аломоти «**вазъӣ**» ниёз ба омӯзиш дорад, ба ин хотир назди ҳар ҷамоате ба сурати гуногун вазъ шудааст, лизо маъбудеро, ки арабҳо онро «**Аллоҳ**» меноманд дар ҳар ҷамоате ба сурати гуногун қарордод шудааст, яъне дар забони форсӣ «**Худо**», дар русӣ «**Бог**», дар англисӣ «**Гад**», дар ҳиндӣ «**Кришна**» ва дар ҳар миллате алфози ба худашон хосро вазъ кардаанд, пас пояи ҳар «**забон**» бар далолати вазъии ҳамон миллат устувор аст.

Ҳар «**аломате**» ду шакл дорад, ки як шакли он бар шакли дигар далолат мекунад, ба мисли сурати малфуз, ё китобатшудаи калимаи «**дарахт**» бар маънои дарахти хориҷӣ далолат дорад. Шакли нахуст «**дол**» ва дувум «**мадлул**» ва робитаи миёни онҳоро «**далолат**» гӯянд. Дар истилоҳ долро «**лафз**» ва мадлудро «**маъно**» ва далолатро вучуди «**айнӣ**» номанд. Пас барои расидан аз «**аломат**» ба шайъи хориҷӣ ва ё зеҳнӣ, бояд аз ду марҳила гузашт, яке далолати «**дол**» бар «**мадлул**» ва дигаре далолати «**мадлул**» бар воқеияти «**айнӣ**», яъне бо шунидан ва ё навишта шудаи калимаи «**дарахт**» ба маънои дарахт ва аз маънои дарахт ба худ дарахте, ки хориҷ аз зеҳн мавҷуд аст, пай мебарем.

➤ Нукта:

Назди баъзе аз уламо «**мадлул**» бо «**ашёи хориҷӣ**» яке аст, аммо ин ақида иштибоҳ аст, яъне «**мадлул**» (маъно) ҳамон «**ашёи хориҷӣ**» (мисдоқ) нест, балки бар ашёи хориҷӣ «**далолат**» мекунад. Он касоне, ки дар ин бора тардид доранд бояд тавачҷуҳ дошта бошанд, ки дар ҳангоми гуфтан ва ё навиштани калимаи «**оташ**» наметавон воқеан ҳам сӯхт ва ҳамчунин бо талаффуз ва китобати лафзи «**корд**» наметавон чизеро пӯст канд, ба ин хотир гуфтаанд: «**Шаб нагардад равшан аз исми чароғ**».

Ин нуктаро низ бояд дар назар дошт, ки бисёре аз калимот (ки аз лафз ва маъно ташкил шудаанд) дар олами хориҷ мисдоқ надоранд, ба мисли «**исмҳои маъно**», чун: олим, зебо, илм ва ғайра, ки масодиқи онҳо вучудаш дар зеҳни инсон аст ва ҳамчунин «**исмҳои зот**»-ро ҳамеша ба яқин наметавон дорои вучуди хориҷӣ донист. Масалан калимаи «**дарахт**» ҳам ба дарахти хориҷӣ далолат дорад ва ҳам бар мафҳуми кулӣ, ки вучуди он зеҳни инсон буда ва аҷзои он дар воқеъ мавҷуд аст.

Пас мавзӯи «забон» масъалаи «дол» ва «мадлул» ва «далолат» аст, на масъалаи «вучуди хориҷӣ» ва «воқеият»-и ашӯ.

Албатта шакке нест, ки «забон» ва «воқеият» робитаи ҳамешагӣ бо якдигар доранд, аммо калимаи «робита»-ро бояд ба маънои дақиқии он дар назар гирифт, ки мутазаммини тафовут ва фасила аст.

Чуноне, ки гуфта шуд «забон» маҷмӯаи парокандае аз унсурҳои номутаҷонис нест, балки дастгоҳи воҳид ва мунсаҷимшуда аст, ки дар он ҳар ҷузъ ба ҷузъи дигар вобаста буда арзиши ҳар воҳид тобеи таркибии он аст. Аммо агар «забон»-ро феҳрасте аз луғатҳо бидонем, пас чунин фарз кардем, ки риштаи робите, ки миёни номи ашӯ ва ҳуди ашӯ ҳаст, муттақи бар амали соддаи зеҳнӣ аст ва ҳол он ки чунин нест. Яъне робитаи миёни шайъ ва ҳуди шайъ мавқуф бар амали зеҳнии бисёр дақиқу печидаест, зеро маънои як калима дақиқан вобаста ба вучуд ё адами калимоти дигаре аст, ки дар перомуни воқеияти хориҷӣ гӯё торе танидаанд.

Пас маҷмӯаи калимот ва мафҳуми феҳрастӣ бар асоси афзоиш ва ё коҳиш ташкил намедихад, балки дастгоҳи муртабиту мунсаҷиме месозад, ки шабеҳи ба тӯри моҳидорӣ аст, ки ҳамаи ҳалқаҳои он ба якдигар вобастаю пайваस्ताанд, чандон ки агар як ҳалқа аз он кушода шавад, дигар ҳалқаҳо ба таъби он кушода хоҳад шуд.

Бар ин асос ҳеҷ як аз аҷзҳои «забон»-ро наметавон мустақил аз дигар аҷзо дар назар гирифтӣ маънидод кард ва низ моҳият ва таҳаввулоти онро наметавон ба тариқи ҷудоғона баррасӣ намуда моҳияти калимаро дарк кард, магар ин ки онро дар дохили дастгоҳи куллии «забон» қарор диҳем ва робитаи мутақобили онро бо дигар аҷзҳои ин дастгоҳ ҳамвора дар назар дошта бошем. Он гоҳ хоҳем дид, ки ҳар ҷузъе аз аҷзҳои «забон» арзиш ва маънои худро аз вобастагӣ ва ҳамбастагии бо дигар аҷзҳои «забон» касб мекунад.

Чуноне, ки зикр шуд нақшаи асосии «забон» барқарор намудани «иртибот» аст ва аз тарафе ҳар иртиботе дасти кам аз се рӯки асосӣ ташкил шудааст:

1. **Фирристанда** - он касе ки эҷоди иртибот мекунад.
2. **Паём** - он чизе ки ба василааш иртибот ҳосил мешавад.
3. **Гиранда** - он касе ки бо ӯ иртибот барқарор мегардад.

Ва манзур аз воқеияти «**фиристанда**» Парвардигори олам аст, ки барои наҷоти бандагони худ эҷоди «**иртибот**» барқарор мекунад ва «**паём**»-и хешро нозил мефармояд, ки манзур аз он «**Қуръон**» аст, то ба василаи он «**иртибот**» ҳосил шавад ва раҳматаш шомили он касоне гардад, ки «**гиранда**»-и паём ҳастанд ва мурод аз он бандагони мухлас ва муттақӣ аст, ки бо Ё меҳоханд «**иртибот**» барқарор намуда роҳи ҳидоят ва саодати дорайниро касб намоянд ва аз неъматии безаволии Илоҳӣ пайваста бархӯрдор бошанд.

Ва ин нуктаро дар ин ҷо бояд қайд кард, ки ба ғайр аз се рӯки асосӣ барои эҷоди «**иртибот**» баъзе аз забоншиносон ба се рӯки дигаре низ ишора кардаанд, ки иборатанд аз:

1. Воқеияти мавриди иртибот.
2. Тадбирҳои ҳифзи иртибот.
3. Дастгоҳи рамзии мавриди истифодаи паём.

Ва манзур аз «**рамз**» дар ин ҷо «**забон форсӣ**» аст, ки дар ин бахш аз нишонаҳои он баҳс хоҳад шуд.

➤ Луғатиносии:

Чуноне, ки зикр шуд, яке аз вазоифи асосии «калима» бо исм (ном, аломат, нишона, тағма) гузоштан ишора кардан аст, ки онро дар истилоҳи забоншиносӣ «илми луғат» ва ё «лексема» меноманд, ки он воҳиди таркиби луғавии забон ва ё шеваю лаҳҷаи як қавм буда, дар ҳангоми нутқ ва китобат маънои муайянеро ифода мекунад.

Забоншиносон доир ба вожаи «луғат» гуфтаанд, ки он масдар буда аз моддаи: «лагия-ялғá-лаган» гирифта шудааст ва дарбаргирандаи маонии чун: шифтаи коре шудан ва пайваста онро анҷом додан аст ва низ ба маънои: садо, бонг, овоз, вожа, калима, калом, сухан ва забоне, ки мардуми як қавм бо он ҳарф мезананд, омадааст. Ва мумкин аст, ки ин калима бинобар қавле аз вожаи «logos» ба маънои: калима, сухан, фаҳмиш, тафаккур, андеша ва тааққул буда ва аз забони юнонӣ баргирифташуда бошад. Вожаи «луғат» чамъаш «луғот» ва «луғун» аст.

Ва ҳамчунин нисбат ба калимаи «тарҷама» гуфтаанд, ки он низ масдар буда ва аз моддаи: «тариҷа-ятраҷу-тарачан» буда, ба маънои: дар чизе дучори ибҳом шудан ва чизе бар касе пӯшида ва мубҳаму махфӣ шудан омадааст. Ва замоне, ки онро ба сулосии мазид баранд, бар вазни: «тарҷама-ютарҷиму-тарҷаматан» аст, ки маонии зеринро мерасонад: чизеро баргардонидан, ду баробар намудан, тафсир кардан, матлаберо (нутқи шифоҳӣ ва ё матни хаттиро) аз забоне ба забони дигар баргардон намудан ва интиқол додани чизе омадааст.

Истелоҳи «луғат» ва «калима» бо ҳам муродиф ҳастанд, вале ҳамешагӣ нест. Агар «калима» мафҳумро ифода кунад ва ба ашёву ҳодисаҳои ҳақиқии хориҷӣ (объективӣ) «исм» гузорад ва аъзои ҷумла шавад, онгоҳ бо «луғат» муродиф мешавад, аммо агар ин вазифаро анҷом надиҳад онро «луғат» нагӯянд, балки мисли калимаҳои ёрирасон мемонад, ки ин ифтироқи аслии «луғат» ва «калима» аст.

Бояд гуфт, ки «луғат» дар навбати худ ду вазифаро анҷом медиҳад ва он бад-ин қарор аст:

1. Вазифаи нахустини он: Исм ва номгузорӣ бо ёрии калимаҳо ба ашё, чизҳо, ҳодисаҳо, воқеаҳо ва амалҳои хориҷӣ аст. Калима на танҳо ба ашёи ҷудогона ва муайян (конкрет) исм (нишона) мегузорад, балки ба маҷмӯъ ва мафҳими куллии он низ исм мегузорад. Масалан бо калимаи «хона» метавон ҳам ашёи хориҷӣ (конкрет) ва ҳам «ҷамъи хонаҳо»-ро ифода кард. (Ҳаминро низ бояд қайд кард, ки байн маҷмӯаи овозҳои калима ва ашёи ифодакунандаи он, ки дар хориҷ аз зеҳн мавҷуд аст, ҳеч гуна умумияти маъноӣ дида намешавад, балки «робита» ва «нишона»-ро мерасонад. Маҷмӯаи овозҳо ба мисли оина ашёи хориҷиро айнан инъикос намекунад, яъне овози калима шакли (образи) он нест, балки аломати шартӣ аст, ки тибқи қарордод ва мувофиқи гуфтушуниди башар ба вучуд омадаанд ва мувофиқи «илми луғат» таъғир ёфта меистанд, яъне овозҳои калима мувофиқи хоҳиши башар нест, балки аз рӯи қонуни дохилии дастури забон таъғир меёбад, бар хилофи аломатҳои шартии дигар, мисли: садои ҷонварон, имову ишора, дуд, равшанӣ ва амсоли инҳо, ки даҳлат ба «илми луғат» надоранд).

2. Вазифаи дувуми луғат: Ифода намудани мафҳум аст, ба ин хотир калимаро аломт ва ё нишонаи мафҳум ҳам гуфтан мумкин аст. Вале ин аломат ва нишонаи махсус аст, зеро ҷуноне, ки гуфтем аломатҳои дигар низ мисли: рангҳои ҷароғи роҳгузарӣ, байрақчаҳо, алоими роҳ ва амсоли инҳо аз ҷунин ашё сохта шудаанд, ки онҳоро одамон барои муносибат не, балки бо мақсадҳои дигар ба кор мебаранд, аммо он нишонаҳое, ки аз овози башарӣ сохта шудааст, танҳо барои иртибот ва муносибат хизмат мекунад, ки бо воситаи он инсон андеша ва ҳадиси нафс ва эҳсосоти дохилии худро баён мекунад.

Албатта аломат ва нишонаи мафҳум будани ҷиҳати табиӣ (материалии) «калима» аломати мафҳум будани калимаро надорад.

Маънои калима ҳамчун реша ва асос дар шаклгирии мафҳум хизмат мекунад. Ба ҳамин тариқ агар ҷиҳати табиӣ «калима» аломати мафҳум бошад, маънои «калима» асос ва воситаи шаклгирии мафҳум аст. Баёни мафҳум дар асоси забон ва пеш аз ҳама дар замина ва ёрии садо ва «калима» ба вучуд меояд ва ниҳоятан инкишоф меёбад.

Нукта:

Дар хусуси муносибати «маъно» ва «ашёи хориҷӣ» дар байни донишмандон ихтилофоте вучуд дорад. Гуруҳе аз олимони муътақиданд, ки «маъно» алоқаи овозҳои муайян бо ашёи муайяно мерасонад, яъне муносибати калима бо ашёи хориҷӣ аст; гуруҳи дигар муътақиданд, ки калима айнан инъикоскунандаи ашёи хориҷ аз зеҳн аст; ва ин қавли дувум иштибоҳи маҳз буда мавриди қабул нест.

Дар шуури мо ҷиҳати табиӣи калима ва ашё инъикос меёбад. Байни ашёи хориҷӣ ва калима алоқаи зич ва ягонагӣ вучуд дорад, лизо вақте ашё ба шуури мо таъсир мерасонад, ҳам инъикоси он ашё ва ҳам калимаи ифодакунандаи он ҳамзамон ба вучуд меояд, яъне ҳангоме, ки мо калимаро талаффуз ё мешунавем ва ё мехонем дар шуури мо инъикоси он ва ҳамроҳи он инъикоси ашёи бо он калимаи ифодашаванда ба вучуд меояд, ки ҳамин алоқа ва ягонагӣи инъикоси ҷиҳати табиӣи калима ва ашёи мувофиқи онро «маъно» гӯянд, на ин ки калима ва лафзи аз даҳон баромада айни вучуди хориҷии ашё бошад.

Ба ҳамин тариқ «калима», ки дар истилоҳ ба он «луғат» меноманд, василаи бинокорӣи забон аст.

Албатта ҳуди «калима» дар мустақилият забонро ташкил намедихад, балки он дар майнаи мо ба таври ҷудогона ва берун аз ҷумла вучуд дорад. Калима аз як тараф ба ашёву ҳодисаҳо ном ва нишона гузорад, аз тарафи дигар мафҳум ва маънои онҳоро мефаҳмонад.

Тамоми воҳидҳои дигари забон бо «калима» алоқи зич дорад ва ҳамаи онҳоро бо ҳамдигар алоқаманд мекунад, ба ин хотир он воҳиди асосӣ ва марказии забон ба шумор меравад.

Саҳми калима ва аҳмияти онро аз рӯи талаботи зерин муайян мекунад:

1. Хусусияти номгузорӣ доштан ва ё надоштани калима.
2. Хусусияти мафҳумро ифода кардан ва ё накардани калима.
3. Хусусияти аъзои ҷумла шудан ва ё нашудани калима.

Вобаста ба иҷро кардани талаботҳои мазкур ҳиссаҳои нутқро метавон ба ҷаҳор гуруҳ тақсим кардан:

1. Ба гуруҳи аввали нишонаҳо: Нахуст исми «**зот**» ва «**маъно**» аст, ки иборат аз: масдар, сифат, феъл ва зарф аст. Ин ҳиссаҳои нутқ ба он талаботҳое, ки зикр шуд метавонанд ба пуррагӣ ҷавобгӯ бошанд, яъне онҳо ҳам хусусияти номгузорӣ доранд, ҳам мафҳумро ифода мекунанд ва ҳам дар ҷумла ин ё он вазифаи ҷумласозиро иҷро мекунанд. Ғайр аз ин дар сохтани калимаҳо ва ба ин восита ғанӣ гардонидани таркиби луғавии забон саҳми зиёде доранд.

2. Ба гуруҳи дувуми нишонаҳо: «**ҷонишин**» (замирҳо) дохил мешаванд. Онҳо мустақил ба ашё ва ҳодисаҳо ва ё амалу ҳолатҳо ном гузошта наметавонанд ва ҳамчунин мафҳумро дар мустақилият ифода карда наметавонанд, балки танҳо ба он ишора мекунанд. Лизо мувофиқи номашон ба ҷои ҳиссаҳои мустақили дигари нутқ омада ҷойҳои онҳоро иваз мекунанд.

3. Ба гуруҳи савуми нишонаҳо: «**шумора**» (ададҳо) дохил мешавад. Онҳо низ хусусияти номгузорӣ надоранд ва шартан мафҳумро ифода намуда аъзои ҷумла мешаванд. Онҳо мафҳуми ҳисобро (математикиро) ифода мекунанд ва аз аъзои дигари ҳиссаҳои нутқ тамоман фарқ доранд.

4. Ба гуруҳи чаҳоруми нишонаҳо: «**ҳарфҳо**» дохил мешаванд, ки ҳиссаҳои нутқи ёридиҳанда мебошанд. Калимаҳои ёрирасон бе калимаҳои мустақил дар ҷумла хидмат карда наметавонанд. Онҳо барои ифодаи муносибатҳои гуногун байни калимаҳои мустақил ба кор мераванд.

Аз тақсимои мазкур равшан мешавад, ки «**илми луғат**» бештар ба гуруҳи нахустини нишонаҳо сару кор дорад.

Доир ба «маъноии луғавӣ» ва намудҳои он метавон гуфт: Ҷуноне, ки гуфта шуд ашё ва ҳодисаҳои ҳақиқати хориҷӣ дар шуури мо ба воситаи калимаҳои инъикос пайдо мекунад, вале ин як будани ашё ва маъноии калимаро намерасонад, зеро ба воситаи «калима» ҳам мафҳуми ҷузъӣ (конкрет) ва ҳам мафҳуми кулӣ (аксари маҷмӯаи ашё) фаҳмида мешавад. Маъноии луғавии калима танҳо бо ашёи ҷузъӣ (конкрет) тааллуқ дорад ва ин асоси пайдоиши мафҳум аст ва он мафҳуми куллиро метавонад ифода кунад.

Маънои луғавӣ низ метавонад гуногун бошад.

- 1. Номенативӣ** - ва он барои ифтироқи хосси як ашё аз дигар ашё ба кор меравад: лафзи чинор - аз арча, сафедор, зардолу фарқ мекунад.
- 2. Ишоратӣ** - ва он ба ашёи ҷузъӣ ва муайяну кулӣ ном намода, танҳо ба он ишора мекунад: ҳамин, он, аз, оҳ ва амсоли инҳо.
- 3. Аслӣ** - ва он калимоте аст, ки бевосита ашё ва маъноро ифода мекунад: китоб, қалам, об, кӯҳ, хок ва ғайра.
- 4. Маҷозӣ** - ва он калимоте аст, ки ба воситаи бо ашёи дигар муқоиса намудан ифода меёбад: Карим чун шер аст - яъне шучоъ аст.
- 5. Ҷузъӣ** - (конкрет) ва он калимоте аст, ки мисдоқи ашёро ба таври ҷудогона, ки қобили дидан аст, ифода мекунад: хона, дарахт, себ.
- 6. Кулӣ** - ва он калимоте аст, ки ифодаи маъно дорад, аммо мисдоқи он дида намешавад: ақл, дониш, хирад, дӯстӣ, ҳақиқат, зебо ва амсоли инҳо.

Ниёз ба илми «луғат».

Равшан аст, ки ҷамъият ҳамеша дар тараққи ва таъғирот мебошад ва ҳамин гуна таъғироту тараққиёт ба забон низ хосс аст, зеро он инъикос кунандаи ҳаёти ҷамъият мебошад. Пешрафти ҷамъиятиро аз рӯи забон ҳам муайян кардан мумкин аст, чунки таъғироти ба амал оянда дар забон низ инъикоси худро мерасонад. Пешрафти ҷамъият ба ғани гардидани забон низ сабаб мешавад, ки дар натиҷа калимаҳои ҷадид ба вучуд меоянд ва байни мардум номафҳум мемонад ва дар ин росто калимаҳои қадимӣ низ аз байн мераванд. Ҳамаи ин таҳаввулот ва аз байн рафтани калимот сабаб мешавад, ки калимаҳои номафҳум ва дурафтада шарҳу эзоҳ дода мешавад, яъне «илми луғат» ба вучуд ояд ва ин мушкилиро рафъ гардонад. Ба ин хотир аз тарафи луғатшиносон ва донишмандон якчанд луғатҳо тартиб дода шудааст, ки донишгари он барои толибилмон муфид хоҳад буд ва онҳо иборатанд аз:

1. **Луғати тафсирий:** Вазифаи асосии ин луғат маънидод кардани калима ва истеъмоли он дар нутқ ва фарқ кунонидани шаклҳои дуруст ва нодуруст ва ҳамчунин баёни шакли саҳеҳ ва адабии калимаҳо мебошад.
2. **Луғати тарҷамавӣ:** Вазифаи асосии ин луғат аз як забон ба забони дигар баргардонидани калимаҳо мебошад. Ҳангоми тарҷама баробари калимаҳои асосӣ тамоми муродифоти он низ оварда мешавад. Ба ғайр аз он агар калимаи тарҷамашаванда чанд маъноро ифода кунад, ҳамаи онҳо ба таври ҷудогона оварда мешавад.
3. **Луғати этимологӣ:** Вазифаи ин луғат маънидод кардани асли макони пайдоиши калима аст, яъне калима кай ва дар кучо ва ба кадом шаклу маъно ба амал омад, чӣ гуна таъғиротҳои овозӣ ё шаклиро аз саргузаронида ва ҳоло ба кадом сурат даромада ва ба кадом маъно истифода мешавад, тамоми инҳоро муайян мекунад.
4. **Луғати соҳагӣ:** Вазифаи ин луғат маънидод кардани калимаҳои ягон соҳа аст. Ба ин луғатҳои чун: сиёсӣ, фалсафӣ, тиббӣ, адабиётшиносӣ, забоншиносӣ ва шарияти исломӣ ва амсоли инҳо дохил мешавад.
5. **Луғати диалектологӣ:** Ва он калимаҳои дар истеъмол будани ин ё он шеvaro дар бар мегирад. Ин луғат ба луғати тафсирий шабоҳат дорад, зеро дар ин ҷо низ калимаҳои як забон (шева) бо калимаҳои ҳамон замон шарҳу эзоҳ дода мешавад.
6. **Луғати тарихӣ:** Ва он тарихи калимотро меоварад ва дар кадом забон бо кадом шаклу мазмун кор фармуда шудани онро нишон медиҳад.
7. **Луғати орфоэпӣ:** Ва дар ин луғат дурустии талаффузи калимаҳо оварда мешавад, ин луғат барои забонҳое, ки задаи калимаҳо ҷои муқимӣ надоранд зарур аст.
8. **Луғати орфографӣ:** Ва онро луғати имлоӣ низ гӯянд. Масалан аз соли 1940 хатти навиштаи тоҷикон аз форсӣ ба алифбои кириллӣ интиқол дода шудааст. Нахустин бор соли 1941 қоидаҳои ҷадиди навиштан ба вуҷуд омад. Соли 1972 имлои нав тартиб дода шуд, ки ҳоло дар мавриди истифодаи мардуми сарзамини Тоҷикистон қарор дорад.

Гарчанде дар ин бахш аз дидгоҳи луғатҳои мухталиф ҳамчун луғати: тафсири, этимологӣ, соҳагӣ, тарихӣ ва ғайра баррасӣ хоҳад шуд, аммо асосан «луғати тарҷамавӣ» матлуб буда ва мавриди истифода қарор мегирад, чун мақсади аслии тарҷама ва баргардонии оёти қуръонӣ ба забони форсӣ аст.

Дар ҳангоми тарҷама ва тавзеҳи луғавии калимоти Қуръон ба ғайр аз зикри калимаҳои асосӣ, муродифи он низ оварда мешавад ва ҳамчунин агар калимаҳои мавриди назар маонии зиёдеро ифода кунанд, ба қадри имкон бештари онҳоро ба тариқи мухтасар баён хоҳем кард, то манзур ва муроди мо возеҳтар гардад.

Кунун дар бахши оянда мабоҳисро доир ба таквожаҳои оёти Қуръони карим, ки нузулаш ба забони арабии фасеҳ аст, аз дидгоҳи «илми луғат» баррасӣ намуда онро ба забони форсӣ «тарҷама» хоҳем кард, то мардуми тоҷику форсизабон аз ин неъматӣ бузург ва мавоҳиби Илоҳӣ бархурдор гашта роҳи рушду ҳидоятро дарёбанд ва ба сӯи нуру равшаной раҳнамун гарданд.

Дар ин масир аз Парвардигори оламиён истидъо дорем, ки тавфиқи ифодаи саҳеҳ ва дур аз хаторо бар мо иноят фармояд ва қадамҳоямонро дар ин роҳ собит ва саҳду осон намуда, охири корро ба хайр бианҷомад!